

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 053 «Психологія»
за освітньою програмою «Психологія»
на тему: **«Психологічні особливості конфліктів у підлітковому віці та**
шляхи їх вирішення»

Виконавець:

студентка 4 курсу 41П групи
факультету ФЕУП

Кумпаніч Анастасія Олегівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

д. політ. н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Сіленко Алла Олексіївна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження обґрунтована тим, що підлітковий вік займає важливе місце у структурі психічного розвитку особистості. Саме в цьому віці до молодих людей приходить усвідомлення свого місця в сучасному світі, суспільстві, виникає потреба у самореалізації, у затвердженні певної діяльності та ін. Однією з важливих психологічних особливостей цього періоду є відчуття дорослості, яке виражається в усвідомленому ставленні до власних інтересів, потреб, мотивів, і до людей з їхніми почуттями, потребами і мотивами.

Адаптація підлітка до нової ролі відбувається через зміну відносин з усіма агентами соціалізації, батьками, ровесниками, вчителями та ін. Таким чином, характер відносин підлітка, довкілля та соціально-психологічні особливості особистості можуть стати причинами розвитку конфліктної поведінки. Але вступаючи у конфлікт, підлітки не вміють вийти з нього конструктивно. Не випадково багато дослідників називають весь підлітковий період кризовим.

Враховуючи те, що конфлікти, суть яких у зіткненні ідей, інтересів, життєвих установок, є невід'ємним елементом життя людини, підлітки повинні навчитися вирішувати їх правильно. Це буде позитивно впливати на їх комунікацію в суспільстві. У той же час в житті підлітка конфлікти можуть відігравати особливу, часто негативну роль, наслідками чого можуть стати незадоволення, низький рівень самооцінки, морального духу, довіри тощо.

Тому питання формування адекватної конфліктної поведінки у підлітковому віці набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Останнім часом з'явилося чимало наукових праць, присвячених конфліктам, водночас поки що залишаються питання, які потребують подальшого дослідження, зокрема психологічні особливості конфліктів у підлітковому віці та шляхи їх вирішення. Цим обумовлений вибір теми кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці. Для досягнення даної мети були поставлені наступні дослідницькі **завдання**:

- проаналізувати ступень розробленості проблеми у науковій літературі:

- розглянути поняття, сутність та структуру конфлікту як соціально-психологічного феномену:

- визначити основні теоретико-методологічні підходи до дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці;

- дослідити причини сімейних конфліктів між підлітками і батьками;

- дослідити причини конфліктів між учнями і вчителями;

- дослідити причини конфліктів у середовищі підлітків;

- розглянути наявні методики дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці;

- провести емпіричне дослідження та проаналізувати його результати.

Об'єкт дослідження – конфлікт як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження – психологічні особливості конфліктів у підлітковому віці та шляхи їх вирішення.

Гіпотези теоретичного дослідження:

- джерелом більшості конфліктів у відносинах підлітка з дорослими, однолітками, батьками є об'єктивні суперечності;

- если взрослыми игнорируется процесс взросления ребенка, то увеличивается риск возникновения противоречивых ситуаций в его жизни;

- рівень конфліктності більше серед старших підлітків (15 років), молодші підлітки більше схильні до співробітництва, компромісу, уникнення від конфлікту.

Методи дослідження. Для вирішення завдань дослідження використовувалися такі теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння і узагальнення наукових фактів, пов'язаних з проблематикою дослідження та їхня систематизація, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з психології, соціальної психології та конфліктології.

Метод спостереження використовувався для визначення соціально-психологічних особливостей особистості підлітка (протікання психічних процесів, психічний стан людини, темперамент, характер) через дослідження його поведінки.

Метод опитування (інтерв'ю) застосовувався для збирання соціально-психологічної інформації про підлітків за допомогою авторської анкети.

Структурний метод був корисним для виявлення елементів структури психічного процесу особистості підлітків, його стану та особливостей.

У процесі проведення емпіричного дослідження застосовувалися методики діагностики стилів поведінки у конфлікті К. Томаса, оцінки рівня конфліктності за Н.В. Кіршевою, дослідження рівня агресії Басса-Дарки.

Вибірку склали 50 дітей підліткового віку від 11 до 15 років, які брали участь у тренінгу «Зниження рівня конфліктності у підлітків», що провів автор дослідження спільно з Громадською організацією (ГО) «Одеська обласна асоціація психіатрів».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення та висновки кваліфікаційної роботи можуть бути використані в методиках психологічного консультування підлітків та їх батьків, у навчальному процесі, зокрема, при проведенні практичних занять з соціальної психології, конфліктології та медіації для студентів, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія». Результати емпіричного дослідження будуть корисними для використання педагогами в організації навчально-виховного процесу.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження доповідалися і отримали схвалення на науково-практичній конференції Одеського національного економічного університету (Одеса, 2024).

Структура дослідження обумовлена метою і завданнями, які були покладені здобувачем у процесі науково-теоретичної розробки вибраної теми. Дослідження складається з вступу, трьох розділів, перші два з яких містять по три підрозділи, третій - чотири підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 58 сторінок, робота проілюстрована 6 малюнками та 3 таблицями. Список використаних джерел містить 62 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і методи дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці» аналізується ступінь розробленості проблеми. Розглядаються поняття, сутність, структура. Вивчаються основні теоретико-методологічні підходи до дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці

У другому розділі «Психологічні особливості міжособистісних конфліктів у підлітковому віці» досліджуються чинники розвитку конфліктної поведінки у підлітковому віці: становище у сім'ї, у навчальному середовищі, серед однолітків.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей конфліктності у підлітковому віці» розглядаються наявні методики дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці. Обґрунтовуються обрані методики, описується емпіричне дослідження. Аналізуються результати емпіричного дослідження.

Для вивчення психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці використовувалася методика Кена Томаса та Ральфа Кілмана. Вибір цієї методики обґрунтований тим, що вона сприяє дослідженню схильності особистості до конфліктності у міжособистісних відносинах, її реакцію конфлікт, і навіть пропонує варіанти на вирішення конфліктів.

За допомогою методики «Оцінка рівня конфліктності» за Н.В. Кіршевою було досліджено рівень конфліктності підлітків. З'ясовано, що результати опитування за методикою Кіршевої корелюють із результатами опитування за методикою Томаса та Кілмана.

Застосування Методики дослідження рівня агресії Басса-Дарки обґрунтовано тим, що вона дає змогу виявити психологічні особливості особистості. Підхід А. Басса відрізняється тим, що він розрізняє поняття агресії та ворожості. Агресія це особливість особистості, спрямована на деструктивність у сфері суб'єктно-об'єктних відносин, ворожість – реакція, що викликає

негативне ставлення до людей і подій. Причинами агресії може бути заздрість, ненависть до людей, викликані негативно пофарбованими емоціями.

В результаті емпіричного дослідження було встановлено, що рівень конфліктності у молодших підлітків (11 років) залежить від підліткових психологічних, психофізіологічних, соціальних та інших особливостей. На конфліктність впливали самосвідомість, характер, установки, цінності, оточення, рівень самооцінки та інших.

Як психологічні особливості конфліктної поведінки молодших підлітків, зафіксовані підвищена тривожність, знижена самокритичність, нетерпимість і неповага до інших людей, надмірна агресивність, невміння себе контролювати, некоммунікабельність та ін.

Конфлікти серед підлітків як молодших, так і старших є способом самоствердження, завоювати лідерство, авторитет, увагу і статус серед ровесників. Причини таких конфліктів часто ховаються від дорослих, що ускладнює можливості їх вирішення. Самі підлітки не готові вирішувати конфлікти правильно, оскільки вони не мають досвіду конструктивного спілкування, взаємодії з іншими людьми.

Також зроблено висновок, що як типи поведінки, підлітки обирають суперництво, пристосування та уникнення. Співробітництво як варіант для вирішення конфліктних ситуацій вони обирають вкрай рідко.

ВИСНОВКИ

Аналіз ступеню розробленості проблеми показав, що українські дослідники розглядали особливості поведінки у конфліктній ситуації, міжособистісні конфлікти, протиріччя у розвитку особистості, основні форми розв'язання конфлікту та інш.

Серед проблем конфліктів у підлітковому віці дослідники звертали увагу на психологічні закономірності психічного розвитку особистості; психологічні особливості батьківського ставлення як чинника конфліктної поведінки дівчат-підлітків; теоретичні засади соціально-педагогічної технології медіаторства у

вирішенні конфліктів між молодшими підлітками в загальноосвітньому навчальному закладі; комп'ютерну залежність як причину соціально-психологічних, психологічних та психофізіологічних трансформації особистості; профілактику агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації; передумови розвитку конфліктів між вчителями та учнями під час навчального процесу; психологічні особливості розвитку підлітків із різним рівнем самооцінки, психологічні основи профілактики практичним психологом конфліктів у підлітковому середовищі та інш.

Показано, що конфлікт характерний будь-якої боку життя суспільства, отже, його слід розглядати як міждисциплінарне явище. Саме тому конфлікт вивчають представники різних наук, соціології, психології, права, політології та ін.

Обґрунтовано, що конфлікт – це зіткнення інтересів, цінностей та позицій суб'єктів соціальної взаємодії. За підсумками розгляду різних підходів до визначення структури конфлікту зроблено висновок у тому, що вона включає такі елементи: сторони (учасники) конфлікту; умови протікання конфлікту; предмет конфлікту; дії учасників конфлікту; результат конфлікту.

Розгляд основних теоретико-методологічних підходів до дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці показав, що основними такими особливостями є відчуття дорослості, прояв рефлексії, формування самосвідомості, світогляду, роздуми про майбутнє та ін.

Показано, що конфліктність для підліткового віку є природним явищем, що виникає внаслідок психологічних особливостей та соціального досвіду підлітків. Складність підліткового віку обумовлена тим, що людина переходить із дитинства у доросле життя. У підлітка змінюється думка, він знаходить практичні навички та можливості для адаптації в навколишньому світі, у нього формуються стійкі стилі поведінки, які впливають на його життя, фізичне та психічне здоров'я.

Дослідження психологічних особливостей конфліктності у системі «підлітки-батьки» показало, що головною причиною, на наш погляд, є взаємне нерозуміння батьків та підлітків, так званий «конфлікт поколінь». Батьки не

сприймають цінності, інтереси, почуття своєї дитини. А дітям не вистачає розуміння, співпереживання, емоційної підтримки батьків.

Обґрунтовано, що конфлікт – це зіткнення інтересів, цінностей та позицій суб'єктів соціальної взаємодії. За підсумками розгляду різних підходів до визначення структури конфлікту зроблено висновок у тому, що вона включає такі елементи: сторони (учасники) конфлікту; умови протікання конфлікту; предмет конфлікту; дії учасників конфлікту; результат конфлікту.

Розгляд основних теоретико-методологічних підходів до дослідження психологічних особливостей конфліктів у підлітковому віці показав, що основними такими особливостями є відчуття дорослості, прояв рефлексії, формування самосвідомості, світогляду, роздуми про майбутнє та ін.

Показано, що конфліктність для підліткового віку є природним явищем, що виникає внаслідок психологічних особливостей та соціального досвіду підлітків. Складність підліткового віку обумовлена тим, що людина переходить із дитинства у доросле життя. У підлітка змінюється думка, він знаходить практичні навички та можливості для адаптації в навколишньому світі, у нього формуються стійкі стилі поведінки, які впливають на його життя, фізичне та психічне здоров'я.

Дослідження психологічних особливостей конфліктності у системі «підлітки-батьки» показало, що джерелом більшості конфліктів у відносинах підлітка з дорослими, однолітками, батьками є об'єктивні суперечності; якщо дорослими ігнорується процес дорослішання дитини, то збільшується ризик виникнення суперечливих ситуацій у його житті; рівень конфліктності більше серед старших підлітків (15 років), молодші підлітки більше схильні до співробітництва, компромісу, уникнення від конфлікту.

У ході емпіричного дослідження з'ясовано, що і молодші підлітки (11 років), і старші підлітки (15 років) в основному, вибирають ухилення від конфлікту як стиль поведінки в конфліктній ситуації (найпопулярніша відповідь). Однак до конфронтації їхні підходи значно різняться. Так у молодшій групі лише 12% обирають такий стиль поведінки (найпопулярніша відповідь), а у старшій групі на конфронтацію орієнтовано 31% опитаних. (2 позиція за

популярністю) Пристосування обрали 25% молодших підлітків та 14% старших. До компромісу готові 20% молодших підлітків і вдвічі менше за старших підлітків. На співпрацю згодні 13% молодших та 10% старших підлітків.

Перспективи подальших досліджень полягають:

- у виявленні психологічних особливостей внутрішньоособистісного конфлікту у підлітків на емоційному й поведінковому рівнях, з'ясуванні структурних взаємозв'язків між такими особливостями;

- у розробленні та апробації психокорекційної програми, спрямованої на актуалізацію конструктивних функцій внутрішньоособистісного конфлікту, зниження рівня тривожності в підлітковому віці, корекцію поведінки підлітків; іноваційних методик індивідуального консультування та тренінгів.

Таким чином мета та завдання дослідження є досягнутими.